

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۴/۱۰

برنامه ریزی توسعه گردشگری روستایی با رویکرد استراتژیک مورد مطالعه: روستای درک در شهرستان کنارک؛ سیستان و بلوچستان

محمد فرجی دارابخانی؛ حسن رئیسی^۱

۱- استاد یار جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه پیام نور، ایران

۲- کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری "آمایش شهری"

چکیده

مقدمه: امروزه گردشگری به عنوان یکی از صنایع پایدار در برنامه ریزی و مدیریت شهری محسوب می‌گردد که در این میان روستاها با توجه به جاذبه‌های فراوانی که در خود جای داده‌اند مورد توجه دولت‌ها قرار گرفته‌اند.

هدف: هدف اساسی این پژوهش برنامه ریزی توسعه گردشگری روستایی در روستای درک در شهرستان کنارک در استان سیستان و بلوچستان می‌باشد که رویکرد استراتژیک (راهبردی) را به عنوان رویکرد برنامه‌ریزی انتخاب نموده است. **روش شناسی:** جمع‌آوری اطلاعات به روش اسنادی کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی و ابزار پرسشنامه انجام گردیده است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه عناصر و جاذبه‌های گردشگری در روستای درک در شهرستان کنارک در استان سیستان و بلوچستان و همچنین ساکنین این روستا، گردشگران و مسئولین مرتبط با موضوع گردشگری است که به روش نمونه‌گیری تصادفی تعداد ۲۰۰ نفر به عنوان نمونه آماری خود انتخاب گردیده‌اند. تجزیه و تحلیل اطلاعات در این پژوهش با استفاده از روش تحلیل SWOT و روش امتیازدهی QSPM انجام گردیده است. نتایج: نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل اطلاعات نشان داد که روستای درک از پتانسیل بالایی جهت توسعه گردشگری برخوردار است. از نظر مصاحبه‌شوندگان جاذبه‌های طبیعی به عنوان مهمترین عامل توسعه در این روستا مطرح هستند و کمبود امکانات، خدمات و زیرساخت‌ها مهمترین عامل بازدارنده توسعه گردشگری در آن است. نتایج تحلیل SWOT نشان می‌دهد که جهت ارتقای گردشگری در این روستا استفاده از راهکارهای محافظه کارانه (WO) در اولویت اول قرار دارد.

واژگان کلیدی: توسعه، روستا، گردشگری، گردشگری روستایی، برنامه ریزی استراتژیک، روستای درک

مقدمه

بیان مساله

تنوع بخشی به اقتصاد، بالا بردن شاخص‌های توسعه انسانی، مشکلات ناشی از صنعتی شدن و آلودگی بیش از حد استاندارد شهرها به ویژه کلان‌شهرها، مهاجرت، افزایش بهره‌وری اشتغال و کارآمدی نیروی انسانی، فرهنگ‌زایی، تعامل گفتمان‌ها، حفظ محیط زیست و در مجموع، توسعه پایدار از دغدغه‌هایی است که جهان امروز با آن روبه‌روست (Rastic et al, 2019: 9, Dwyer et al. 2009: 6, Ehmke, 2007: 12, حسام و همکاران، ۱۳۹۶: ۶). هر کشور در هر سطحی از توسعه در تکاپوی یافتن پاسخ این دغدغه‌هاست. در این میان، کشورهایی که به متنوع‌سازی اقتصاد روی آورده‌اند و می‌خواهند خود را از اقتصاد تک پایه‌ای برهانند، برآنند که در این راستا، به شناخت راه‌های متداول یا خلق راه‌ها و روش‌هایی جدید بپردازند (قادرمرزی و دیگران، ۱۳۹۴: ۳). یکی از این روش‌ها گردشگری است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۴/۱۰

گردشگری یکی از فعالیت‌های مهمی است که در دهه‌های اخیر جایگاه ویژه‌ای در توسعه اقتصادی برخی کشورها یافته است (Anderson et al, 2015: 10). این صنعت افزون بر درآمدزایی، اشتغال‌زایی و تبادل فرهنگ‌ها، سهمی از فعالیت‌های اقتصادی جهان، از جمله صادرات را به خود اختصاص داده است (محمودزاده و ارجمندیان، ۱۳۹۶: ۳). امروزه این صنعت جایگاه خاصی در اقتصاد کشورها داشته و نقش فعال و موثری در ارتقای ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورها به خصوص در کشورهای رو به توسعه بازی می‌کند (Li et al, 2020: 5)؛ به طوری که حجم مبادلات بین‌المللی گویای آن است که این صنعت در جهان بیش از ۲۰ درصد کل مبادلات بین‌المللی با جریان گردشگری داخلی آغاز می‌شود و در بعضی از کشورها درآمدهای ارزی ناشی از این صنعت یکی از منابع عمده در جهت تقویت اقتصاد ملی و توسعه روزافزون آنها محسوب می‌شود (Nikolich et al, 2012: 4).

گردشگری به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزار توسعه در جهان مطرح است و در حال حاضر بزرگ‌ترین و سریع‌ترین صنعت در جهان شناخته شده که دارای رشدی پایان‌ناپذیر و فزاینده‌ای است (ضیائی و همکاران، ۱۳۹۳: ۴) و از آن به‌عنوان ابزاری کارآمد برای بازسازی و توسعه اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی یاد شده است؛ به گونه‌ای که برای رفع چالش‌های اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی حاشیه‌ای و یا روستاهایی که با کاهش فعالیت‌های کشاورزی سنتی روبرو است، گردشگری در کانون توجه برنامه ریزان قرار دارد (Skuras et al, 2006: 8).

مطالعات انجام شده در کشورهای فرانسه، اتریش، سوئیس، انگلستان، ایرلند، تایلند، و ژاپن نشان می‌دهند که گردشگری روستایی به سرعت در اقتصاد روستایی رشد کرده و مکمل فعالیت‌های کشاورزی شده است. ماهیت صنعت گردشگری ایجاد اشتغال و درآمد، متنوع‌سازی اقتصاد، مشارکت اجتماعی، و استفاده از منابع محلی است. از آنجا که بخش اعظم مشکلات عقب‌ماندگی و توسعه نیافتگی روستایی ناشی از فقدان این صنعت است، گردشگری روستایی با حل مسائل و مشکلات مذکور می‌کند تواند به توسعه روستایی کمک نماید. گردشگری روستایی منبع مهم و جدید ایجاد درآمد برای جوامع روستایی به شمار می‌آید. تأثیر اقتصادی گردشگری در مناطق روستایی می‌تواند منفی یا مثبت باشد. گردشگری روستایی به مثابه یکی از مردمی‌ترین اشکال گردشگری، از یک‌سو می‌تواند به رشد فعالیت اقتصادی روستایی بینجامد و از سوی دیگر با جذب مازاد نیروی انسانی، به ایجاد اشتغال و درآمدزایی برای ساکنان روستاها کمک کند؛ و بدین ترتیب فرصتی برای توسعه همه می‌جانبه قلمداد می‌شود (صفايي پور و همکاران، ۱۳۹۳: ۴) که نیاز است تا توجه بیشتری بدان گردد و برای نقاط مختلف روستایی برنامه منسجم ارائه نمود.

ایران دارای روستاهای جذاب و دیدنی است روستاهایی که ورود به آن‌ها برای انسان تداعی ورود به اوج زیبایی است اما به دلایل مختلفی ناشناخته باقی مانده‌اند و جز برای اهالی روستا آشنا نیست (نجارزاده و دیگران، ۱۳۹۶: ۴). سیستان و بلوچستان نیز یکی از این مناطق در کشور است که با داشتن روستاهایی بکر و ناشناخته هم‌چنان در غربت خود باقی مانده است. در انتهای نقشه سیستان و بلوچستان و در قسمت جنوبی آن، جایی که اقیانوس و آب دریا با هم یکی می‌شوند، روستایی ساحلی به نام «دَرک» واقع است. این روستای ساحلی در سر راه دو بندر مهم جنوب، یعنی بندر چابهار و بندرعباس قرار گرفته و در مسیر ترانزیتی بندر کنارک و بندر جاسک واقع شده است. دَرک در ۱۷۰ کیلومتری جنوب چابهار، در امتداد سواحل دریای مکران و با فاصله ای ۱۰ کیلومتری از زرآباد قرار دارد. این روستای ساحلی یکی از بکرترین و زیباترین مناطق در پهناورترین استان کشور است که زیبایی خیره‌کننده‌ای دارد. مردم آن بلوچ بوده و لباس مخصوص خود را دارند. به لحاظ زیست محیطی این روستا پاک‌ترین ساحل کشور نام گرفته است که خود می‌تواند حائز اهمیت بسیار باشد اما متأسفانه تا به امروز بسیاری از افراد نام این روستا را هم نشنیده و شناختی نسبت به آن ندارند. لذا نیاز است تا با برنامه‌ریزی صحیح و استفاده از ابزار و

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۴/۱۰

امکانات در گام نخست این روستای زیبا و گردشگری را به سایرین شناساند و در ادامه امکانات لازم برای جذب گردشگران و افزایش میزان رضایتمندی آنها فراهم نمود.

از پیشروترین شیوه‌های برنامه‌ریزی که در سال‌های اخیر رواج یافته است برنامه‌ریزی استراتژیک می‌باشد. مشخصه اصلی برنامه‌ریزی راهبردی معطوف به شناخت قوت و ضعف، تهدیدها و فرصت‌ها و تجزیه و تحلیل آنها برای حصول استراتژی‌های نهایی از طریق تکنیک تحلیلی سوات است (بدری و نعمتی، ۱۳۸۸: ۶) که این پژوهش جهت برنامه ریزی توسعه گردشگری در روستای درک این رویکرد را انتخاب نموده است.

اهداف

هدف اساسی پژوهش " برنامه ریزی توسعه گردشگری در روستای درک با رویکرد استراتژیک (راهبردی) است. سایر اهداف این پژوهش عبارتند از:

- ♣ بررسی مبانی نظری گردشگری با تاکید بر گردشگری روستایی و شناخت عوامل موثر بر توسعه آن
- ♣ بررسی و شناخت روستای درک با تاکید بر پتانسیل‌های توسعه گردشگری در آن
- ♣ بررسی موانع پیش روی توسعه گردشگری در روستای درک
- ♣ تبیین عوامل داخلی و خارجی پیش روی توسعه گردشگری روستای درک در شهرستان کنارک و در نهایت ارائه راهکارهای مناسب جهت رونق بخشیدن به این صنعت در روستای مورد مطالعه

سوالات

مهمترین سوالاتی که در این پژوهش مطرح می‌باشند عبارتند از:

۱. عوامل موثر بر توسعه گردشگری روستایی کدامند؟
۲. وضعیت روستای درک در شهرستان کنارک (پتانسیل‌ها و محدودیت‌ها) به لحاظ توسعه گردشگری در آن چگونه است؟
۳. راهکارهای ارتقای گردشگری در روستای درک کدامند و اولیت با کدام یک از راهبردها می‌باشد؟

روش شناسی

پژوهش حاضر به لحاظ روش انجام کار از نوع توصیفی تحلیلی است و با توجه به هدف که تلاش دارد تا با شناخت روستای درک و جاذبه‌های آن اقدام به برنامه‌ریزی جهت توسعه گردشگری در این روستا نماید از نوع کاربردی است. این پژوهش جهت پیشبرد اهداف خود رویکرد برنامه‌ریزی استراتژیک را انتخاب نموده که با تبیین اهداف و چشم انداز گردیده و در نهایت و پس از شناخت محدوده و تبیین عوامل داخلی و خارجی به ارائه راهکار ختم می‌گردد. جهت دستیابی به این مهم از روش تحلیل SWOT و روش امتیازدهی QSPM بهره برده شده است که مراحل آن در بخش تحلیل ارائه می‌گردد.

پیشینه تحقیق

با توجه به اهمیت و جایگاه گردشگری در فرآیند رشد و توسعه شهرها و روستاها تا به امروز پژوهش‌های زیادی در این زمینه انجام گردیده است:

کاناسکاران و همکاران (۲۰۱۳) در تحقیقی، اثرات مثبت و منفی گردشگری روستایی را در ۹ عامل زیست محیطی، قابلیت‌های بهتر پذیرایی، اقتصادی، دانش کارآفرینی، مزایای اجتماعی - فرهنگی، ازدحام جمعیت، آگاهی، محدودیت‌ها و موضعات

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شماره مجوزمجله: ۸۰۴۰۰

زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۴/۱۰

مربوط به زمین زراعی نشان دادند. کای و رایان (۲۰۱۱) مهمترین اثرات مثبت گردشگری روستایی را افزایش درآمد، بهبود شرایط اقتصادی، بهبود کیفیت زندگی، بهبود امکانات آموزش و تقویت محیط زیست طبیعی، و اثرات منفی آن را آلودگی محیط زیست، کاهش تماس های اجتماعی، سروصدا و خیابان های کثیف نشان می دهند.

رومیانی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله خود با عنوان برنامه ریزی راهبردی فضایی توسعه پایدار مقاصد گردشگری روستایی با استفاده از مدل استراتژیک SOAR برگزاری همایش ها و نشست های توسعه سرمایه گذاری در گردشگری روستایی با میانگین رتبه ای ۶۴.۷۸؛ تقویت زیرساخت کالبدی (راه های ارتباطی) و برطرف کردن مشکلات مرتبط با موانع محیطی (توپوگرافی، شیب و ارتفاع) گردشگری با میانگین رتبه ای ۲۳.۸۷؛ و دستیابی به عوامل مؤثر بر رضایت گردشگران خارجی که مستلزم ارزیابی مستمر، شناسایی، دسته بندی و تحلیل مجموعه نیازها، انتظارات و ادراکات گردشگران است با میانگین رتبه ای ۱۰.۸۷ به عنوان مهمترین راهبردهای توسعه گردشگری معرفی گردیدند.

سلطانی و دیگران (۱۳۹۴) در مقاله خود با عنوان برنامه ریزی راهبردی توسعه گردشگری شهرستان ارومیه به این نتیجه دست یافتند که استراتژی های مناسب در برنامه ریزی گردشگری شهرستان، در اولویت نخست راهبردهای محافظه کارانه اند و راهبردهای تهاجمی در اولویت دوم برنامه ریزی قرار گرفته اند. در واقع راهبرد محافظه کارانه با امتیاز ۴۹/۸ به عنوان بهترین راهبرد در توسعه گردشگری شهرستان تلقی می شود و باید به این راهبرد؛ تقویت مدیریت و بازاریابی گردشگری شهرستان به منظور معرفی هر چه بهتر پتانسیل های گردشگری شهرستان و جذب گردشگران بیشتر، توجه ویژه شود. همچنین راهبرد تهاجمی با امتیاز ۳۵/۸ مؤثرترین راهبرد بعد از راهبرد محافظه کارانه قلمداد می شود که برای رسیدن به توسعه پایدار گردشگری در شهرستان، راهبرد توسعه مناطق نمونه گردشگری بویژه مناطق دارای جاذبه های طبیعی، پیشنهاد می شود.

مبانی نظری

راهبرد و برنامه ریزی راهبردی

مفهوم راهبرد نیز مانند بسیاری مفاهیم دیگر، براساس شرایط زمانی و مکانی مختلف، تعاریف و تعبیر متعددی به خود دیده و هرکسی براساس برداشت خود به تعریف آن پرداخته است (خلیلی، ۱۳۹۱: ۱). راهبرد یا استراتژی الگویی از یک سلسله اقدامات است که هدف ها، سیاست ها و زنجیره عملیاتی یک سیستم را در قالب یک کل به هم پیوسته با یکدیگر ترکیب می کند (پژوهان و پورمقدم، ۱۳۹۷: ۵).

مفهوم راهبرد زابیده فضای رقابتی و محدودیت منابع است. انسان در جهانی پر از محدودیت زندگی می کند. صرف منابع محدود بر موضوعات غیر اصلی جریمه اش واگذاری میدان رقابتی به رقیبی است که منابع محدود خود را بر موضوعات اصلی متمرکز کرده است. برنامه ریزی راهبردی فرآیندی است که طی آن مدیران ارشد اجرایی و عملیاتی راهبردی مجموعه و سیستم را طراحی می کنند. مهمترین ویژگی این فرآیند در ماهیت کار گروهی آن نهفته است. زیرا در قالب چنین فرآیند و کارگروهی است که اعتقاد و باور به راهبرد شکل می گیرد و افراد درگیر در این فرآیند، احساس تعلق و مالکیت نسبت به آن پیدا می کنند (وارثی، ۱۳۸۹: ۴). برنامه ریزی راهبردی نگاه به آینده دارد. به این مسئله توجه دارد که جهان بعد از ۵ الی ۱۰ سال چه تفاوت هایی با اکنون خواهد داشت. درصدد خلق آینده برمبنای آن چیزی است که احتمال می رود در آینده ایجاد شود. برمبنای تجزیه و تحلیل روندها و سناریوهای پیش بینی شده برای گزینه های ممکن در آینده است و نیز برمبنای تجزیه و تحلیل داده های داخلی و خارجی است. منعطف و متمایل به ایجاد تصویری بزرگ از آینده است (بدری و دیگران، ۱۳۹۴: ۵). می توان گفت که فرآیند مدیریت راهبردی دارای چنین مراحل است:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۴/۱۰

۱. بینش راهبردی ۲. بیان مأموریت و اهداف ۳. تجزیه و تحلیل محیط (شناخت فرصت‌ها و تهدیدات) ۴. تعیین قابلیت سازمان (شناخت نقاط قوت و ضعف) ۵. تدوین راهبرد ها ۶. انتخاب مناسب‌ترین راهبرد ها ۷. تخصیص منابع و ساختار ۸. تعیین خط مشی‌های اجرایی ۹. ارزیابی نتایج

گردشگری

لغت گردشگری (tourism) از کلمه‌ی (tour) به معنی گشت‌وگذار می‌باشد. این کلمه ریشه در لغت لاتین turns به معنی دور زدن و رفت و برگشت بین مبدأ و مقصد دارد که از زبان یونانی به اسپانیایی و فرانسه و در آخر به انگلیسی راه یافته است (Liang & Hui, 2016: 12).

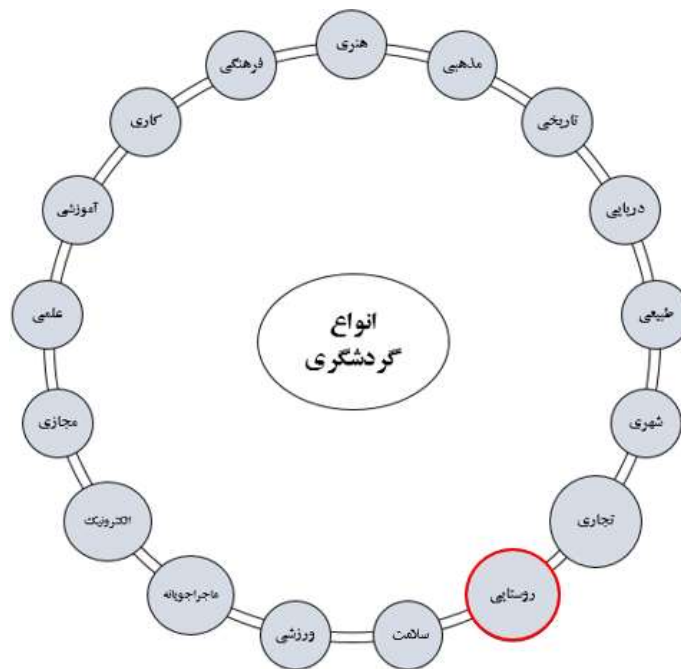
گردشگری نیازمند ۲ عنصر و ۲ عامل می‌باشد (Nicula et al, 2013: 4):

عنصر اول که به عناصر اولیه معروف می‌باشد و منظور از آن عناصری است که افراد به آن علاقه‌مند هستند و به آن‌ها جذب می‌شوند که بیشتر عناصر طبیعی و تاریخی را شامل می‌شوند. گروه دوم که عناصر ثانویه نام دارند شامل مجموعه امکانات و خدماتی می‌شوند که در جهت بهبود وضعیت عناصر گروه اول ایجاد گردیده‌اند.

به لحاظ اقتصادی گردشگری از اهمیت بسیار بالایی برخوردار می‌باشد به‌گونه‌ای که برآوردهای شورای جهانی سفر و گردشگری نشان می‌دهد در سال ۲۰۰۰ سفر و گردشگری ۴۵۰۶ میلیارد دلار فعالیت اقتصادی ایجاد کرده است که این رقم در سال ۲۰۱۲ به ۹۳۴۵ میلیارد دلار رسیده است. به عبارت دیگر فعالیت اقتصادی سفر و گردشگری بین این سال‌ها سالانه ۴۳۲ درصد رشد داشته است. در سال ۲۰۰۰ سهم صنعت گردشگری در تولید ناخالص داخلی (GDP) جهان ۲۲ درصد بوده است که در سال ۲۰۱۲ به ۸۶ درصد رسیده است. همچنین این صنعت در سال ۲۰۱۰ حدود ۲۵۱۶ میلیون شغل ایجاد نموده است که معادل ۸ درصد از کل اشتغال جهان می‌باشد؛ به عبارت دیگر در این سال به ازای هر ۱۱ شغل یک اشتغال مربوط به بخش گردشگری است. جدیدترین گزارش سازمان جهانی گردشگری^۱ نشان می‌دهد تعداد گردشگران بین‌المللی در سال ۲۰۱۸ با رشد ۶ درصدی همراه بوده و به ۱/۴ میلیارد نفر رسیده است؛ این رقم در حالی ثبت می‌شود که در سال ۲۰۱۷ مجموع یک میلیارد و ۳۲۳ میلیون سفر گردشگری انجام شده بود و نسبت به سال قبل از آن رشد ۸۴ میلیونی سفرها را نشان می‌داد. در عین حال پیش‌بینی می‌شود تعداد گردشگران بین‌المللی در سال جدید میلادی با رشدی بین ۳ تا ۴ درصد همراه شود. گزارش اخیر همچنین تصریح کرده است که در میان مناطق مختلف جهان، منطقه خاورمیانه با ۱۰ درصد رشد نسبت به سال قبل، بیشترین رشد جذب گردشگر را به نام خود ثبت کرده است. این در حالی است که سال گذشته از نظر منطقه‌ای، اروپا و آفریقا مقصدهای گردشگری بودند که رشدی بیش از میانگین را تجربه کردند. (UNWTO, 2018: 3).

گردشگری انواع مختلفی دارد و شناخت انواع گردشگری برای برنامه ریزی در این عرصه اهمیت به‌سزایی دارد؛ چرا که تقاضاها و خدمات مورد نیاز گردشگران مختلف یکسان نیست. برای مثال گردشگرانی که به قصد دیدار اقوام و دوستان مسافرت می‌کنند معمولاً به هتل و حتی رستوران بیرون از منزل نیاز ندارند اما از سایر امکانات و تسهیلات استفاده می‌کنند همچنین احتمال دارد گردشگر روستایی هیچ تمایلی به خدمات شهری نداشته باشد و تمام مدت سفر خود را در روستا اقامت نماید. بر این اساس تا کنون صاحب نظران و سازمان‌های بین‌المللی با توجه به معیارهای مختلف دسته‌بندی‌های متعددی از گردشگری ارائه کرده‌اند (پژوهان و مقدم، ۱۳۹۷: ۶).

^۱ UNWTO

نمودار ۱-۲. انواع مختلف گردشگری

گردشگری روستایی

در مقیاس جهانی گردشگری روستایی یکی از اشکال رو به رشد بخش گردشگری به شمار می‌آید که ارایه تعریفی جهان شمول و یکسان از آن امکان پذیر نیست؛ این مساله تا حدود زیادی به دلیل ویژگی‌های گوناگون نواحی روستایی در کشورهای مختلف و غلبه الگوهای خاصی از گردشگری در نواحی مختلف و تعاریف گوناگون از روستا و روستا نشینی است (گارتنر، ۲۰۰۶: ۱۶۸). به طور مثال در کشورهای عضو اتحادیه اروپا ارایه تعاریف مختلف از گردشگری روستایی با گوناگونی جاذبه‌ها، توانمندی‌ها، تنوع فعالیت‌های تفریحی و مهمتر از همه تعاریف مختلف از روستا و زندگی روستایی پیوند می‌خورد (Li et al, 2020: 12). این اصطلاح در فنلاند، معمولا به معنی اجاره دادن خانه‌های روستایی به گردشگران و تدارک مواد غذایی برای آنها در روستا است. در اسلوانی، بخش مهمی از گردشگری روستایی با خانواده مزرعه‌داران تشکیل می‌شود که در آن گردشگران در کنار خانواده کشاورزان یا در یک اتاق مجزا اقامت می‌نمایند. در هلند، گردشگری روستایی به معنی چادر زدن در مزرعه است، که در مسیر مزارع و شامل فعالیت‌هایی نظیر قایق سواری، پیاده روی یا اسب سواری است (Miele & Murdoch, 1999: 4). به منظور غلبه بر برداشت‌های گوناگون از تعریف گردشگری روستایی لین (۱۹۹۴) تعریفی کلی ارایه می‌دهد و به طور ساده می‌گوید: گردشگری روستایی نوعی از گردشگری است که در حومه رخ می‌دهد (لین، ۱۹۹۴: ۷). در همین راستا سازمان بین‌المللی همکاری اقتصادی و توسعه گردشگری روستایی را فعالیتی چند وجهی و پیچیده تعریف می‌کند که مواردی چون: گذران تعطیلات در مزرعه، طبیعت گردی، پیاده‌روی و کوهنوردی، سوارکاری، ماجراجویی، بهداشت و سلامت، شکار و ماهیگیری، سفرهای آموزشی و پژوهشی، فرهنگ و هنر، میراث تاریخی و در پاره‌ای از نواحی گردشگری بازدید از جوامع قومی و نژادی را در بر می‌گیرد. این در سال ۲۰۰۹ در یک بازنگری کلی می‌گوید پیش زمینه‌های بسط گردشگری روستایی نشان از مفهومی پیچیده و چند وجهی دارد. این مفهوم در آغاز بیشتر در ارتباط با گردشگری مزرعه و گردشگری کشاورزی به کار می‌رفت اما بعدها اشکال متنوعی از گردشگری روستایی ظهور یافت؛ به طوری

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۴/۱۰

که می‌توان گفت گردشگری روستایی به مانند چتری است که الگوهای گوناگونی از گردشگری در نواحی روستایی را دربر می‌گیرد، مانند: اکوتوریسم، گردشگری مبتنی بر طبیعت، گردشگری مزرعه، گردشگری کشاورزی، گردشگری ماجراجویی، گردشگری ورزشی، گردشگری سوارکاری اسب سواری، گردشگری فرهنگی و میراث تاریخی، گردشگری غذا خوری (لین، ۲۰۰۹: ۱۵).

به طور کلی گردشگری روستایی از دو جنبه دارای اهمیت است:

یکی به عنوان فعالیت گسترده جهانی و دیگری به خاطر نقش آن در توسعه سیاست‌های منطقه‌ای و محلی (Martínez et al, 2019: 13).

در مورد توسعه گردشگری روستایی دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد. بعضی آن را بخشی از بازار گردشگری می‌شناسند و معتقدند می‌توان آن را با اشکال دیگر بازار گردشگری، مانند گردشگری در آفتاب، گردشگری در کنار دریا، گردشگری در کنار سواحل ماسه‌ای مقایسه کرد. از جنبه دیگر گردشگری روستایی به عنوان فلسفه‌ای برای توسعه روستایی مطرح گردیده است که این دیدگاه مهم، مدنظر اکثریت است، از این نظر گردشگری به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی است که انعکاس دهنده ویژگی محیط این مناطق است، در مواردی نیز گردشگری را به عنوان ابزار و سیاستی برای بازساخت اقتصاد روستایی می‌شناسند (Kim, 2005: 9). با توجه به آنچه گفته شد، هدف از توسعه گردشگری روستایی را می‌توان در دو بعد مورد توجه قرار داد که هدف نهایی هر دو نوع نگرش، بایستی حل معضلات و مشکلات سکونتگاه‌های روستایی باشد:

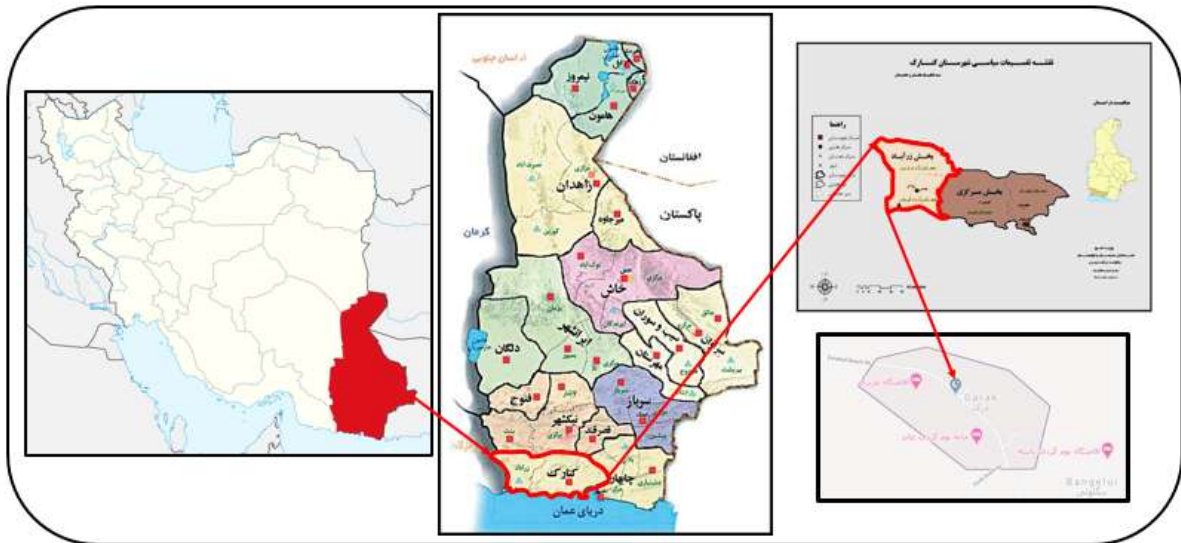
الف) پاسخگویی به تقاضای روزافزون جمعیت شهری برای گذراندن اوقات فراغت و تفریح در سکونتگاه‌های روستایی، (این بعد در حومه‌های ییلاقی و روستاهای همجوار با شهرهای بزرگ بیشتر مصداق پیدا می‌کند).

ب) توسعه خود سکونتگاه‌های روستایی در دیدگاهی دیگر به گردشگری روستایی، این نوع گردشگری در استراتژی را دنبال می‌کند (خاتون آبادی و راست قلم، ۱۳۹۰: ۵):

۱. گردشگری روستایی به عنوان مکمل فعالیت‌های روستایی و ۲. متحول سازی نواحی روستایی کمتر توسعه یافته

شناخت محدوده مورد مطالعه

استان سیستان و بلوچستان پس از استان کرمان به عنوان دومین استان پهناور کشور در جنوب شرقی ایران واقع است. این استان با حدود ۷۲۶،۱۸۰ کیلومتر مربع وسعت کمابیش اندازه کشور سوریه بزرگی دارد و بیش از ۱۱ درصد وسعت ایران را دربرمی‌گیرد. شهرستان کنارک با مساحتی بالغ بر ۱۱،۵۶۷ کیلومتر و به مرکزیت شهر کنارک می‌باشد. کل جمعیت آن ۶۷۵۸۲ نفر است که از این تعداد ۴۲۱۳۹ نفر در روستا و ۲۵۴۴۳ نفر در شهر زندگی می‌کنند. روستای دَرک در بخش زرآباد شهرستان کنارک با داشتن بکرترین، پاک ترین و زیباترین ساحل ایران اسلامی و حتی جهان، علاوه بر چهار نمونه ساحل یادشده، از جنگل های حرا و خور باستانی گالک بطول ۶ کیلومتر و وسعت ۵۲ هکتار برخوردار است. روستای دَرک در انتهای نقشه استان سیستان و بلوچستان و نزدیک مرز دریایی ۲ استان هرمزگان و سیستان و بلوچستان و در حوزه بخش زرآباد شهرستان کنارک واقع شده است.

نقشه ۱. موقعیت قرارگیری روستای درک در شهرستان کنارک استان سیستان و بلوچستان

علت نامگذاری روستا

دلیل نام گذاری این مکان زیبا که دَرک گذاشته شده است در واژگان فارسی به معنی عمق و گودی است و این معنی درباره این روستا صحت دارد زیرا این روستای ساحلی در دره ای واقع شده و از این رو آب دریای آن به آب اقیانوس متصل است

دسترسی به روستا

گردشگران می توانند از طریق زمینی و هوایی به این منطقه بکر سفر کنند، از طریق هوایی بعد از انتخاب مقصد چابهار (فرودگاه کنارک) با پیمودن ۱۳۵ کیلومتر و عبور از روستاهای کپیر به طرف زرآباد به روستای دَرک خواهند رسید. مسافرانی که از سمت هرمزگان قصد سفر به چابهار را دارند بعد از طی مسیر ۱۶۰ کیلومتری از جاسک به زرآباد به این روستای ساحلی زیبا خواهند رسید.

مردم شناسی

مردم این روستا با گویش بلوچی صحبت می کنند. مردان آن اکثرا لباس های سفید و شلواری های لیفهدار و برگردان دارند و بانوان نیز با لباس های سوزن دوزی شده و پر از نقش و نگار از تمدنی بزرگ و بکر در این منطقه حکایت می کنند. پیشینه آن ها ماهیگیری است و با مهربانی و خونگرمی پذیرای مهمانانی هستند که قدم به روستا می گذارند

جمعیت

این روستا در دهستان زرآباد شرقی قرار دارد و براساس سرشماری مرکز آمار ایران در سال ۱۳۸۵، جمعیت آن ۳۵۲ نفر (۷۴ خانوار) بوده است که در سال ۱۳۹۵ به ۴۴۹ نفر در قالب ۹۶ خانوار رسیده است.

جاذبه های گردشگری روستا

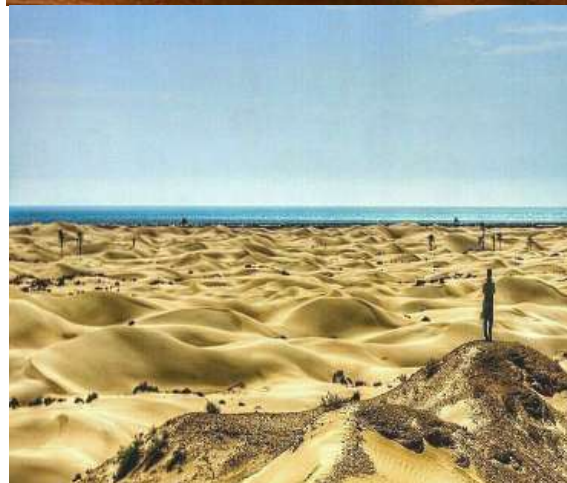
بیشترین دلیل شهرت درک اول به خاطر نام آن است که ایهام برانگیز است و در سال های اخیر بین گردشگران مشهور شده که آرزو می کنند برای هم که زودتر به درک بروند. اما فارغ از نام آن دلیل اصلی و جاذبه مهم این روستا تلاقی کویر و دریاست که در طلوع و غروب مناظری وصف ناشدنی را شکل می دهند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۴/۱۰

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

شکل ۱. جاذبه‌های گردشگری در روستای درک در شهرستان کنارک

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۴/۱۰

تجزیه و تحلیل وضعیت گردشگری در روستا ب رویکرد استراتژیک و روش تحلیل SWOT
در این بخش برآنیم تا با استفاده از روش تحلیل SWOT با رویکرد استراتژیک به بررسی وضعیت روستا در بعد گردشگری و ارائه راهکارهای مناسب جهت بهبود وضعیت آن ارائه نماییم. گام نخست در این زمینه ارائه ماموریت و چشم‌انداز برنامه ریزی است:

۱. ماموریت

- تعیین قابلیت‌ها و ضعف‌های منطقه در جهت توسعه و گسترش گردشگری
- تدوین راهبردهای مناسب به منظور توسعه و گسترش گردشگری در منطقه
- معرفی گردشگری به عنوان مکملی مطلوب به منظور در آمدزایی روستاییان
- آشنایی مردم محلی با تاثیرات مطلوب گردشگری و آموزش آنها
- ترسیم یک چشم‌انداز روشن به منظور روشن شدن مسیر حرکت در راستای توسعه گردشگری منطقه
- تعیین عوامل موثر بر توسعه و گسترش گردشگری در منطقه افزایش شناخت مسئولین نهادهای مرتبط با توسعه روستایی
- و در نهایت ارائه راهکارهای مناسب توسعه گردشگری در روستا و در سطح شهرستان و منطقه

۲. چشم‌انداز

- پایداری و تنوع اقتصادی منطقه با تکیه بر گردشگری و حل توسعه نیافتگی روستا، شهرستان و منطقه
- بازسازی و احیای فرهنگ و سنن بومی منطقه با بهره‌گیری از گردشگری
- توسعه و گسترش گردشگری در میان روستاهای کمتر توسعه یافته و محروم
- توزیع عادلانه منافع حاصل از گردشگری
- افزایش کیفیت زندگی در جامعه میزبان
- پاسخگویی به تقاضای روز افزون شهری برای گذراندن اوقات فراغت در فضای روستایی
- توسعه گردشگری در کنار حفاظت از محیط زیست منطقه
- بهبود وضعیت خدمات‌رسانی و امکانات و تسهیلات

۳. شناخت عوامل داخلی و خارجی پیش روی توسعه گردشگری روستای درک

جدول ۱. ماتریس عوامل داخلی توسعه گردشگری در روستای درک در شهرستان کنارک

امتیاز وزنی	رتبه	وزن	عوامل داخلی (IFE): نقاط قوت (S) و نقاط ضعف (W)
۰.۲۱	۳.۰	۰.۰۸	S ₁ : طبیعت بسیار زیبا و دیدنی روستا
	۲	۵	
۰.۲	۲.۹	۰.۰۸	S ₂ : برحورداری از ساحل زیبا
	۷	۱	

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۴/۱۰

۰.۱۹	۲.۸	۰.۰۷	S3: مستعد بودن روستا برای سرمایه گذاری و برنامه ریزی گردشگری
	۷	۴	
۰.۱۹	۲.۸	۰.۰۶	S4: وجود صنایع دستی زیبا در روستا
	۱	۹	
۰.۱۶	۲.۷	۰.۰۶	S5: یکپارچگی قومی و مذهبی
	۵	۳	
۰.۱۳	۲.۶	۰.۰۵	S6: بکربودن روستا و عدم دستکاری در طبیعت آن
	۳	۲	
۱.۰۸	-	-	مجموع
۰.۲۳	۲.۹	۰.۰۸	W1: کمبود امکانات و خدمات رفاهی و اقامتی
	۱	۸	
۰.۲۱	۲.۸	۰.۰۸	W2: سهم پایین تبلیغات و ناشناخته ماندن روستا و جاذبه‌های آن
	۶	۲	
۰.۱۹	۲.۷	۰.۰۷	W3: سهم پایین سرمایه گذاری بخش خصوصی در توسعه گردشگری روستا
	۴	۱	
۰.۱۵	۲.۵	۰.۰۶	W4: حمایت ضعیف دولت و سازمان‌های مربوطه جهت توسعه گردشگری روستا
	۵	۶	
۰.۱۳	۲.۴	۰.۰۵	W5: عدم آشنایی ساکنین محلی با اثرات و پیامدهای مثبت توسعه گردشگری در روستا
	۳	۶	
۰.۰۹	۲.۳	۰.۰۴	W6: عدم اختصاص بودجه های دولتی در راستای تامین زیرساخت‌ها و توسعه گردشگری در روستا
	۹	۵	
۰.۰۸	۲.۳	۰.۰۳	W7: فقدان مکان مناسب و مشخص برای ارائه و فروش محصولات محلی و انواع صنایع دستی
		۸	
۰.۰۶	۲.۱	۰.۰۳	W8: ارتباط نامناسب روستا با پیرامون
	۹	۲	
۰.۰۵	۲.۰	۰.۰۲	W9: درآمدزایی اندک ساکنین از بخش گردشگری روستا
	۸	۸	
۱.۱۶	-	-	W10: مدیریت نامناسب جاذبه‌ها
۲.۲۴	-	۱.۰۰	مجموع امتیازات

بر اساس محاسباتی که در جدول ماتریس ارزیابی عوامل خارجی آورده شد مجموع امتیاز نهایی عوامل داخلی توسعه گردشگری در روستای درک از شهرستان کنارک ۲.۲۴ به دست آمده است و این به معنای ضعف فرصت‌ها در محدوده مورد مطالعه در مقایسه با تهدیدات می باشد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شماره مجوزمجله: ۸۰۴۰۰

زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۴/۱۰

جدول ۲. ماتریس عوامل خارجی در روستای درک در شهرستان کنارک

امتیاز وزنی	رتبه	وزن	عوامل خارجی (EFE): فرصت‌ها (O) و تهدیدات (T)
۰.۴۸	۴	۰.۱۲	O ₁ : موقعیت مناسب و مرزی روستا
۰.۴	۴	۰.۱	O ₂ : تمایل بخش خصوصی در کشور جهت سرمایه‌گذاری بخصوص در بخش گردشگری در مناطق مختلف
۰.۲۸	۳.۱	۰.۰۹	O ₃ : امکان ارتباط دریایی روستا با کشورهای همسایه
۰.۲۵	۳.۱	۰.۰۸	O ₄ : امکان جذب گردشگران خارجی بخاطر تفاوت قیمت ارز
۰.۲۳	۲.۹	۰.۰۸	O ₅ : نیاز به سرمایه اندک جهت توسعه گردشگری روستا
۰.۱۴	۲.۷	۰.۰۵۳	O ₆ : امکان برگزاری ورزش‌های کویری و آبی در روستا بخاطر وجود کویر و دریا و تلاقی این دو با یکدیگر
۱.۷۸	-	-	مجموع
۰.۱۶	۲.۵	۰.۰۶۴	T ₁ : کمبود فضاهای باهویت و سرزنده در محدوده
۰.۱۳	۲.۲	۰.۰۵۹	T ₂ : کمبود امکانات رفاهی و اقامتی در روستا
۰.۱۱	۲.۱	۰.۰۵۵	T ₃ : نبود تجهیزات جهت اجرای فعالیت‌های تور و گردشگری
۰.۱	۱.۹	۰.۰۵۳	T ₄ : افزایش آلودگی و آسیب رسانی به طبیعت بکر روستا در نتیجه افزایش رفت و آمد به روستا در نتیجه توسعه گردشگری در آن
۰.۱۱	۱.۹	۰.۰۵۹	T ₅ : ضعف مدیریت گردشگری و توسعه روستایی در سطح استان و کشور
۰.۱۱	۱.۹	۰.۰۵۸	T ₆ : وضعیت نامناسب استان و کمبود امکانات و خدمات در آن به نسبت سایر استان‌های کشور
۰.۰۶۴	۱.۸	۰.۰۴۶	T ₇ : تضاد بین جامعه محلی و گردشگران به واسطه ضعف آموزش و تبلیغات در کشور
۰.۰۶۱	۱.۷	۰.۰۳۸	T ₈ : حمایت ضعیف دولت از بخش خصوصی در کشور

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

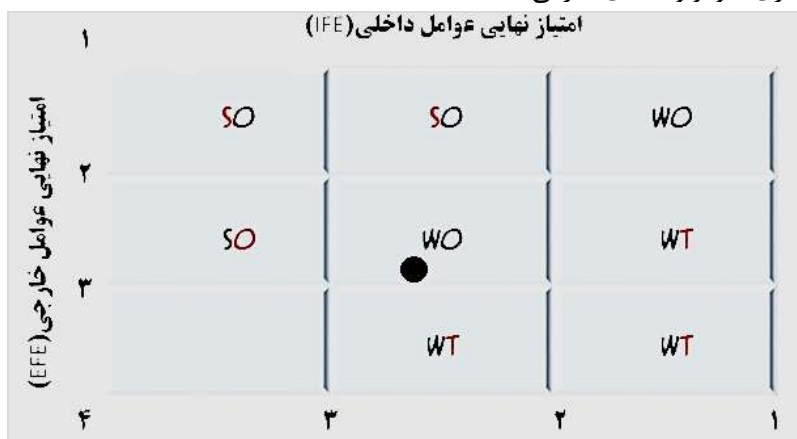
زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۴/۱۰

۰.۹	-	-	مجموع
۲.۶۳	-	۱.۰۰	مجموع امتیازات

بر اساس محاسباتی که در جدول ماتریس ارزیابی عوامل خارجی آورده شد مجموع امتیاز نهایی عوامل خارجی توسعه گردشگری در روستای درک ۲.۶۳ به دست آمده است که این مساله نشان دهنده موقعیت مناسب محدوده و برخورداری از فرصتهایی است که استفاده مناسب از آنها می تواند موجب رشد و توسعه در محدوده گردد.

۴. تعیین موقعیت محدوده

ماتریس استراتژی‌ها و اولویت‌های اجرایی دارای دو بعد اصلی می باشد. جمع امتیازهای نهایی عوامل داخلی محدوده توسعه گردشگری روستا که بر روی محور X نمایش داده شده و جمع امتیاز نهایی عوامل خارجی بر روی محور Y نوشته شده است. نقطه تلاقی جمع امتیازهای حاصل عوامل داخلی و خارجی شهر بر روی محور X و Y ها تعیین کننده موقعیت این بخش در ماتریس استراتژی‌ها و اولویت‌های اجرایی است.

نمودار ۲. ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی توسعه گردشگری در روستای درک در شهرستان

کنارک

این ماتریس را می توان به ۳ ناحیه عمده تقسیم نمود و برای هر یک از نواحی استراتژی‌های متفاوتی را به کار برد: خانه‌های ۱، ۲ یا ۴ (از بالا و از چپ به راست) : می توان استراتژی‌هایی را به اجرا درآورد که موجب رشد و ساخت شوند. خانه‌های ۳، ۵ یا ۷ : باید استراتژی‌هایی را به اجرا درآورد که هدف آنها حفظ و نگهداری وضع موجود باشد. خانه‌های ۶، ۸ یا ۹ : باید استراتژی‌های برداشت یا رهاکردن را به اجرا درآورد (ابراهیم زاده و همکاران، ۱۳۸۸: ۸-۷). با توجه به جداول بالا و ماتریس ارائه شده که موقعیت گردشگری روستای درک در شهرستان کنارک را نشان می دهد براساس توضیحات ارائه شده می توان گفت که جهت ارتقای گردشگری در این محدوده استراتژی‌های محافظه کارانه (خانه شماره ۵) در اولویت اول قرار دارند.

۵. جمع بندی و راهکارهای توسعه گردشگری در روستای درک در شهرستان کنارک

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۴/۱۰

در چند دهه گذشته و به ویژه در دو دهه ی اخیر گردشگری به عنوان ابزاری برای کمک به توسعه اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی مورد توجه بسیاری از متخصصان توسعه روستایی و دولت ها قرار گرفته است، در شرایطی که بخش کشاورزی و معیشت سنتی بیشتر نواحی روستایی با رکود مواجه شده، متنوع سازی اقتصاد نواحی روستایی از طریق گسترش انواع فعالیت ها از جمله توسعه هدفمند و برنامه ریزی شده گردشگری می تواند با ایجاد روندهای مثبت در ابعاد مختلف زمینه بازساخت مطلوب نواحی روستایی در جهت توسعه پایدار را فراهم سازد. در ایران نیز طی سال های اخیر به ویژه در دهه ۱۳۸۰ شمسی، گردشگری روستایی از موضوع هایی به شمار می آید که روند رو به رشدی از نظر کمی و کیفی در پژوهش های علمی-آکادمیک متخصصان توسعه روستایی یافته است.

با توجه به اهمیت و جایگاه توسعه گردشگری و ضرورت برنامه ریزی برای توسعه آن و همچنین موقعیت مناسب ایران بخاطر برخورداری از انواع جاذبه های گردشگری از یک طرف و عقب ماندگی بسیاری از روستاهای کشور از طرف دیگر این پژوهش سعی در بررسی این مساله در روستای درک در شهرستان کنارک در استان سیستان بلوچستان با رویکرد برنامه ریزی استراتژیک نموده است و تلاش نمود تا انجام مطالعات نظری به بررسی مبانی نظری گردشگری و رویکرد برنامه ریزی راهبردی بپردازد و در ادامه با انجام مطالعات میدانی و ابزار پرسشنامه و نظرات ساکنین، گردشگران و مسئولین مربوطه؛ عوامل داخلی و خارجی پیش روی توسعه گردشگری در این روستا را تبیین نماید پس از آن با استفاده از روش تحلیل SWOT و روش امتیازدهی QSPM به هر یک از این عوامل امتیاز داده و با استفاده از ماتریس ۳*۳ موقعیت محدوده در بعد گردشگری را تعیین نموده است که نتایج بدست آمده نشان می دهد روستای درک در زمینه توسعه گردشگری از شرایط مناسبی برخوردار است که متأسفانه بی توجهی و کم توجهی به این موضوع موجب بی رونقی و عدم توسعه آن گردیده است که با توجه به وضع موجود محدوده، جهت توسعه گردشگری در آن استفاده از راهکارهای محافظه کارانه در اولویت اول قرار دارد.

مهمترین راهکارهایی که این پژوهش جهت توسعه گردشگری در روستای درک در شهرستان کنارک در نظر دارد عبارتند از:

- تنوع بخشی به اقتصاد منطقه با توسعه گردشگری
- ایجاد بسترهای لازم به منظور فروش بیشتر محصولات باغی و زراعی به گردشگران
- آموزش مردم محلی در ارتباط با گردشگری با تکیه بر نقش مسئولین دینی روستاها و ریش سفیدان روستاها
- افزایش کیفیت نظارت بر منابع طبیعی منطقه با کمک نهادهای مردمی
- ایجاد مکان هایی برای برگزاری جشنواره های بومی و محلی
- تنوع بخشی و افزایش برنامه های تبلیغاتی برای معرفی بیشتر جاذبه های منطقه
- تاکید بر روحیه مهمان نوازی روستاییان منطقه در برنامه ریزی های توسعه گردشگری
- تقویت امکانات و تسهیلات خدماتی و رفاهی با جذب سرمایه های بخش خصوصی به منظور حفظ موقعیت کنونی در مقابل رقبا
- بازنگری در ارتباط با قوانین و مقررات فعالیت بخش خصوصی به منظور بهره گیری از سرمایه بخش خصوصی با توجه به موقعیت استراتژیک اقتصادی و گردشگری منطقه
- اجرای طرح هادی روستایی به منظور بهبود راه های روستایی و دفع زباله و فاضلابها
- توسعه و افزایش برنامه های تبلیغاتی و بازنگری در شیوه تبلیغات و با تاکید بر معرفی سواحل و کویر روستا

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۴/۱۰

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

فهرست منابع

۱. حسام مهدی ، مهدی چراغی، زینب اکبری، سمیه رهبان.۱۳۹۶. ارزیابی و اولویت بندی مؤلفه های آمیخته بازاریابی تأثیرگذار در توسعه گردشگری روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان فومن)، فصلنامه پژوهش های روستایی، دوره ۸، شماره ۳، صص ۴۷۰-۴۸۷.
۲. رومیانی احمد، حمید شایان، حمدالله سجادی قیداری، محمدرضا رضوانی.۱۳۹۷. برنامه ریزی راهبردی فضایی توسعه پایدار مقاصد گردشگری روستایی با استفاده از مدل استراتژیک SOAR، فصلنامه پژوهش های روستایی، صص ۹۸-۸۵.
۳. سلطانی ناصر، میرنجف موسوی، بایزید شریفی.۱۳۹۴. برنامه ریزی راهبردی توسعه گردشگری شهرستان ارومیه، مطالعات نواحی شهری، دوره ۲، شماره ۱ (پیاپی ۲)، صص ۷۹-۹۸.
۴. صفائی پور مسعود و همکاران.۱۳۹۳. تحلیل نقش گردشگری در اقتصاد روستایی مطالعه موردی: دهستان بان زرده - شهرستان دالاهو، پژوهش های روستایی، دوره ۵، شماره ۲، صص ۴۲۳-۴۴۴.
۵. Anderson, E. Bakir, A. & Wickens, E. (2015). Rural tourism development in Connemara, Ireland. *Tourism Planning and Development*, 12, 73-86.
۶. Ehmke, Cole,(2008), *Strategic Planning: What Is the Process?* , Center for Food and Agricultural Business Purdue University.
۷. Dwyer L., Edwards D., Mistilis N., Roman C. & Scott N. (2009), Destination and enterprise management for a tourism future, *Tourism Management*, Vol.30, No.2, pp.63-74.
۸. Li J, Yang B, Juha M. Impacts of rural tourism-driven land use change on ecosystems services provision in Erhai Lake Basin, China, *Ecosystem Services*, pp.123-139.
۹. Nikolich, R, Stefanovich, V. Azemovich, N. (2012), Economic Valorization of Rural Economics Management .*Tourism (Suva Planina A Mountain in South Eastern Serbia) Information Technology*, Vol. 1, No.2
۱۰. Ristić R, Vukoičić D, Milinčić B.(2019). Tourism and sustainable development of rural settlements in protected areas - Example NP Kopaonik (Serbia), *Land Use Policy*, VOL.89,PP.56-69.